

Demokratirådets rapport 2006

Utdrag

Slutsatser och sammanfattning: kapitel 6

Olof Petersson
Monika Djerf-Pierre
Sören Holmberg
Jesper Strömbäck
Lennart Weibull

SNS MEDIEFORUM

Demokratirådets rapport 2006
Mediernas valmakt

SNS FÖRLAG

SNS Förlag
Box 5629
114 86 Stockholm
Telefon: 08-507 025 00
Telefax: 08-507 025 25
E-post bok.info.order@sns.se
Webbplats www.sns.se
Demokratirådets webbplats www.sns.se/dr

SNS Demokratiråd

Demokratirådet består av fristående forskare som på SNS uppdrag presenterar begrepp, analyser och resultat från undersökningar av demokratins normer och funktionssätt. Syftet är att genom årliga rapporter stimulera till en konstruktiv och saklig debatt kring demokratins villkor.

Kopieringsförbud

Detta verk är skyddat av upphovsrättslagen! Kopiering, utöver lärares rätt att kopiera för undervisningsbruk enligt Bonusavtal, är förbjuden.

Demokratirådets rapport 2006

Mediernas valmakt

Olof Petersson, Monika Djerf-Pierre, Sören Holmberg,
Jesper Strömbäck, Lennart Weibull
Första upplagan
Första tryckningen

© 2006 Författarna och SNS Förlag
Grafisk form: Patrik Sundström
Tryck: Kristianstads Boktryckeri AB, Kristianstad, 2006

ISSN 1400-7509
ISBN 91-85355-10-0

Innehåll

Förord 7

- 1. Medier, partier och väljare 9**
  - Politisk kommunikation 9
  - Medier och politik i dagens demokratier 13
  - Medier och valrörelser i Sverige 21
  - Valets triangelndrama 42
- 2. Mediernas valrörelse 47**
  - Riksdagsvalen: goda nyheter 52
  - Valbevakningens partiskhet 65
  - Den medievidna valbevakningen 69
  - Kampen om dagordning och tolkningar 80
- 3. Partiernas valrörelse 86**
  - Partierna i den medialiserade demokratin 87
  - Amerikanisering? 99
  - Valrörelsernas förändring 115
- 4. Väljarnas valrörelse 117**
  - Valrörelsernas ökande betydelse 118
  - Medieexponering 122
  - Väljarnas kontakter med partierna 131
  - Kunskaperna ökar, men inte mycket 136
  - Vad väljarna gör och tycker 140
  - Man måste inte gilla läget 145
- 5. Nätet: den nya möteslokalen? 147**
  - Det första internetvalet 148
  - Alternativa och nya offentligheter 149
  - Nätet och demokratin 157
  - En ny typ av valrörelse? 169

6. Framtidens valrörelse 166

Väljarna 166

Partierna 168

Medierna 170

Valrörelserna 171

Referenser 175

Författarna 188

SNS Demokratiråd 189

SNS Medieforum 190

6. Framtidens valrörelse

Denna rapport har analyserat valrörelser i tre perspektiv: väljarnas, partiernas och mediernas. En sammanfattning av internationella variationer och historiska utvecklingslinjer utmynnar i en reflektion över hur framtidens valrörelser kan komma att gestalta sig.

Väljarna

Blickar man tillbaka på det senaste halvseklets valrörelser finns det anledning att ställa frågan om väljarna är klokare och mer engagerade nu än då.

Hyggligt välinformerade...

Det har gjorts en del försök att uppskatta kunskapsnivån hos svenska väljare, men resultaten måste läsas i medvetenhet om att definitions- och mätproblemen är betydande. Bilden är heller inte helt entydig.

Den som söker belägg för att normalväljaren är okunnig bör i första hand söka sig till intervjuundersökningar som ställt frågor om faktakunskaper. Korrekta svar återfinns vanligen i den äldre och högutbildade delen av befolkningen. Men betydande delar av befolkningen kan varken namnge kommunalråden eller återge den senaste veckans lagrådsremisser; dessvärre blandar de dessutom ofta ihop riksdag och regering och har endast vaga föreställningar om vad landstinget gör.

De idoga valforskarna har emellertid också gjort andra försök att pejla väljarnas förståndsgåvor. Vissa resultat är mer uppmuntrande. Den enskilda människan har inte endast förmåga att hitta rätt vallokal och kuvertera olikfärgade valsedlar, utan det visar sig att det valda partiet förvånansvärt ofta överensstämmer med de förhoppningar, farhågor, önskningar, drömmar och krav som för tillfället dväljs i väljarens sinne.

I valsociologiska termer har klassröstningen försvagats i takt med att gamla fasta lojaliteter ersatts av en mer prövande attityd baserad på ideologier och sakfrågor. Däremot finns det inga belägg för att partiledarnas personliga egenskaper skulle ha fått någon stor, eller ens ökande, betydelse för partivalet.

... men lätt blaserade ...

Att beskriva nutidens valhandling som entusiastisk vore kanske träffande för någon enstaka partiaktivist, men gäller knappast som generalisering för hela väljarkåren. Man röstar mest av plikt och vana, men allt färre dras till vallokalen av partiernas magnetism. När valalternativen framstår som alltför gråmelerade och diffusa stannar man lika gärna hemma. Europavalet visar att medborgarplikten har sina snäva gränser.

Attitydmätningar av olika slag gör heller ingen hemlighet av att politikerna inte tillhör det mest aktade skräet i dagens värld. Att tala om politikerförakt vore att överdriva; få väljare skulle ägna politiken så mycket energi som krävs för att nå föraktets höga adrenalinnivåer. Det är snarast fråga om en avmätt och loj anblick, utan några större förhoppningar eller förväntningar.

... åskådare

Bland de resultat som överraskat oss själva är den internationella jämförelsen av väljarnas eget engagemang i valrörelsen. Att de amerikanska väljarna hamnar i topp är anmärkningsvärt nog. Men att dagens svenskar, folkrörelsemodellens barnbarn, skulle utmärka sig som de allra minst aktiva förtjänar mer än ett höjt ögonbryn.

Väljarna har över de senaste årtiondena tenderat att bli alltmer otrogna, tvekande, oförutsägbara och misstrodda. Även om valdeltagandet internationellt sett ligger på en relativt hög nivå är trenden sjunkande sedan tre årtionden tillbaka. Det lägre valdeltagandet har blottlagt ökande sociala skillnader. Den politiska ojämlikheten blir allt mer markerad och riskerar i förlängningen att leda till en tvåtredjedemokrati. Även om majoriteten alltjämt nås av partiernas valbudskap och mediernas journalistik finns det befolkningsgrupper, särskilt i förortsområden, som i praktiken står utanför det demokratiska samhällslivet.

Partierna

Standardskildringen av de politiska partierna, både i samhällsforskning och allmän debatt, har länge uttryckts i termer av kris och nedgång. Det går knappast längre att räkna antalet artiklar som innehåller någon variant på formuleringen »the party is over«.

Det saknas givetvis inte tecken på att dagens partier har problem. Denna rapport har bland annat uppmärksammat sjunkande medlemstal och försvagad partiidentifikation. Men det är långt ifrån dags att dödförklara partierna. I flera avseenden har partierna en stark ställning, inte bara i kraft av generösa skattesubsidier.

Medlemsparti, kampanjparti,
marknadsparti, nätverksparti

Tankeexperimentet om en demokrati utan partier är dömt att misslyckas. Demokratin behöver något slag av partier. Partiernas uppgift att ta ett övergripande samhällsansvar framtingar en träning att genom samtal och debatt hantera konflikter, dilemman och avvägningssproblem.

Men partierna behöver ingalunda ha samma uppbyggnad och arbetsmetoder som dagens partiorganisationer. Erfarenheten visar att medieutvecklingen haft en stark påverkan på de politiska partierna, men att partierna också har kunnat anpassa sig och förnya sina arbetsformer.

I valrörelserna framträder partierna i olika skepnader och kombinationer: som medlemsparti, kampanjparti, marknadsparti och nätverksparti. Dagens medieutveckling behöver i detta perspektiv inte bara vara till bekymmer, utan erbjuder de politiska partierna flera förnyelsemöjligheter.

Partiernas chans till revitalisering

Under 1960-talet tog journalisterna makten över valprogrammets uppläggning i radio och television. Sedan dess har partierna i praktiken varit beroende av medierna för att nå ut till de breda väljargrupperna. Mediernas makt över valrörelserna blev i Sverige extra stor eftersom partierna här varken har tillgång till egna presentationsprogram eller politisk reklam i de större TV-kanalerna.

När massmediernas dominans nu håller på att brytas genom konkurrensen från nya typer av medier öppnas plötsligt alternativa kommunikationskanaler för de politiska partierna. Data pekar på att partiernas direktkommunikation med väljarna redan i dag har vissa positiva effekter för kunskaper och intresse. Det är ännu ovisst i vilken mån partierna inser och utnyttjar de nya kanalerna att nå olika befolkningsgrup-

per, inte minst ungdomar. Nätet kan också öppna nya möjligheter att vitalisera den interna partidemokratin.

Medierna

Sedan flera årtionden tillbaka står journalistiska massmedier för den överväldigande delen av den information som når väljarna inför valet. Valbevakningen fortsätter att vara en redaktionellt prioriterad del för flertalet stora massmedier. Valrörelsernas nyhetsjournalistik består allttjämt, men dess förutsättningar håller på att förändras i flera viktiga avseenden.

Differentiering och kommersialisering

Även om journalistiken i några årtiondens perspektiv frigjort sig från partipolitiska bindningar så leder medielandskapets differentiering och kommersialisering till att kvalitetsjournalistiken sätts under allt hårdare press och får allt fler konkurrenter om uppmärksamheten.

Det blir alltmer missvisande att föreställa sig medier som en enhetlig kategori. Valjournalistiken varierar starkt mellan olika medietyper. Några medier, såsom public service-medier och vissa morgontidningar, tenderar att höja väljarnas kunskaper, engagemang och förtroende. Andra medier, som exempelvis vissa tabloidmedier, har snarast ett samband med okunskap och cynism hos väljarna.

Underhållning och personjournalistik

Den allmänna tendensen i modern journalistik att betona underhållning och kända personer har fått genomslag även i valjournalistiken, också inom public service-medierna.

Det stora skiftet i den politiska nyhetsjournalistiken skedde under 1960-talet. Därefter är utvecklingstendenserna inte

entydiga. Medievriddningen har ökat i vissa avseenden, men inte i andra. Nyhetsjournalistiken har kommit att innehålla mer personifiering och politikermisstroende, men inte mer av speljournalistik, polarisering eller konflikt.

Medierapportering av betydelse för valrörelser är ingalunda begränsad till nyheter, utfrågningar och valdebatter. Politik och politiker skildras direkt och indirekt i mediegenerer av underhållningskaraktär. Politiken populariseras och populärkulturen politiseras.

Tolkningsjournalistikens frammarsch

Det är länge sedan journalistiska massmedier uppgav ambitionen att neutralt spegla politiska händelseförlopp. Journalistiken får alltmer karaktären av kritiska tolkningar.

Tolkningsjournalistiken kan ta sig olika former. Spekulationer innebär att en journalist inte berättar om vad som hänt utan vad som kommer att hända. I rollen som kritisk expert tolkar journalisten ett skeende genom att förklara politikernas strategier och motiv och döma vem som vinner och vem som förlorar. Den tyckande journalisten kan medvetet överge sin neutralitet och framträda genom egna åsikter och ställningstaganden.

Valrörelserna

Under arbetet på denna bok har vi ofta slagits av hur tids- och situationsbestämda många skildringar av valrörelser är. På ett mycket allmänt plan finns förvisso en kontinuitet och flera stabila inslag. Men det är mycket vanskligt att dra generella slutsatser om valrörelsers förlopp och utvecklingstendenser.

Ingen allmän amerikanisering

Efter en systematisk granskning återstår inte mycket av den ofta framförda tesen om valrörelsernas amerikanisering. Jämförelsen mellan olika mediasystem visar också att det inte finns någon enkel utvecklingslinje. Spännvidden är stor mellan den polariserade pluralismens Italien och den nordeuropeiska public service-modellen. Valrörelser kan se mycket olika ut.

Blandformer

Valrörelser kan renodlas i några grundmodeller: particenterade, kampanjcenterade, marknadscenterade och nätverkscenterade valrörelser. Men i realiteten är varje valrörelse en blandning av dessa rena typer. Partimodellens valmöten kan mycket väl förenas med kampanjmodellens TV-exponering.

Permanent valrörelser

Den ökade väljarrörligheten innebär att valet kan avgöras under de allra sista dagarna före valet. Men valrörelserna får allt större och diffus utsträckning i tid. Valrörelsernas samspel mellan partier, medier och väljare sätter därmed sin prägel på hela den demokratiska processen.

Oförutsägbara valrörelser

Svenska väljare är starkt beroende av medier i sina kontakter med den politiska världen. Flera omständigheter bidrar till att öka osäkerheten om framtiden. Väljarna blir allt mer oförutsägbara, eftersom de bestämmer sig sent, ändrar sig och byter parti. Partierna blir mer oförutsägbara, till följd av fler partier, nya konstellationer, och den europeiska politikens ökande inflytande. Medierna blir mer oförutsägbara:

medielogiken kan dra åt olika håll, konkurrensen ökar, allt fler kanaler och aktörer konkurrerar om uppmärksamheten.

Maktförskjutningar

Uppenbarligen står vi inför stora förändringar, inte minst när det gäller maktförhållandena.

Massmediernas och därmed journalisternas makt har redan kulminerat. Men nya medier dyker upp som kan bilda bas för andra gruppers makt.

De politiska partierna får tillgång till nya kommunikationskanaler och kan frigöra sig från nödvändigheten av att synas i journalistiska massmedier. Men det är en öppen fråga om de gamla partierna förmår att förnya sig eller om nya former av partier, kanske rent av antidemokratiska rörelser, kommer att konkurrera ut de traditionella partiorganisationerna.

Väljarnas makt ökar, genom politikernas och mediernas strävan att tillfredsställa konsumenterna och publiksmak. Men om den ökade väljarmakten också leder till att det politiska systemet har förmåga att genomföra väljarnas önskningar, det är en annan fråga.

Ett femtioårsperspektiv

Jörgen Westerståhls och Bo Särilviks undersökning *Svensk valrörelse* från 1956 inledde och får också avsluta vår bok. Detta femtioårsperspektiv visar hur stora förändringar som faktiskt ägt rum.

Det gångna halvsekle blev de journaliststyrda massmediernas epok. Televisionen fick en oerhörd betydelse för den demokratiska kommunikationsprocessen och gav journalisterna en unikt stark maktställning. Lärdomen är att det finns ett mycket starkt samband mellan mediernas förändringar och valrörelsernas gestaltning.

Denna femtioårsperiod kännetecknades av mediernas valmakt, i dubbel mening. Medierna fick makt att välja hur de skulle skildra partier och politik. Medierna kom att utöva stark makt över valrörelserna.

Av allt att döma håller de journaliststyrda massmediernas epok på att avlösas av en ny fas. Ännu så länge är tendenserna svaga och pekar i delvis skilda riktningar, men det finns anledning att redan nu diskutera hur morgondagens valrörelser kan komma att se ut.